

Таким образом, белорусские художники неоднократно обращались к воплощению образов музыкантов на протяжении XX и начала XXI в. Авторы живописных полотен воплощали в образе музыкантов реальных людей – отечественных композиторов, исполнителей или музыкальных деятелей, сосредоточиваясь не только на портретном сходстве, но также на отражении душевного состояния героя картины, привнося одухотворенные черты и передавая красками эмоциональную наполненность созданных ими музыкальных произведений.

1. Прокопцова, В. П. Трактовка образа музыканта в изобразительном пространстве / В. П. Прокопцова // Культура. Наука. Творчество : XIV Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 75-летию Великой Победы и 45-летию Белорусского государственного университета культуры и искусств / М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств, Белорус. гос. акад. музыки, Белорус. гос. акад. искусств. – Минск, 2020. – С. 358–364.

2. Сафиуллина, Л. Г. Тема музыки в живописи и графике Марка Шагала / Л. Г. Сафиуллина, Г. И. Батыршина // Ист., филос., полит. и юрид. науки, культурология и искусствоведение. Вопр. теории и практики : в 2 ч. – 2015. – № 1 (50), ч. II. – С. 166–171.

УДК [069.01: 001.4]"1970/2010"

І. І. Бамбешка,

кандыдат культуралогіі, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», г. Мінск, Беларусь

МУЗЕЙНЫ ТЭЗАЎРУС: ДА ПЫТАННЯ АБ ФАРМІРАВАННІ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ БАЗЫ МУЗЕЯЛОГІЇ Ў 1970–2010-я ГГ.

Анатацыя. Актыўнае развіццё музейнай тэорыі і практыкі, станаўленне сістэмы падрыхтоўкі музейных спецыялістаў і распрацоўкі адпаведных вучэбных курсаў у канцы 1960-х – 1970-я гг. прывяло музеязнаўцаў да ўсведамлення неабходнасці ўніфікацыі, сістэматызацыі і стандартызацыі музейнай тэрміналогіі, музейнага тэзаўруса на міжнародным узроўні. У артыкуле на падставе значнага кола крыніц быў прааналізаваны працэс падрыхтоўкі шматмоўных тэрміналагічных слоўнікаў, прапанавана іх характарыстыка, зроблены акцэнт на моцных і слабых баках выданняў.

Ключавыя словы: музеялогія, музейная справа, тэрміналогія, тэрміналагічныя слоўнікі, ICOM, ICOM.

I. Bambeshka,

PhD in Culturology, Associate Professor of the Department of Historical and Cultural Heritage of the Educational Institution "The Belarusian State University of Culture and Arts", Minsk, Belarus

**MUSEUM THESAURUS: TO THE QUESTION OF THE
FORMATION OF THE TERMINOLOGICAL BASE OF
MUSEOLOGY IN THE 1970–2010s.**

Abstract. The active development of museum theory and practice, the formation of a system for training museum specialists and the development of appropriate training courses in the late 1960s – 1970s led museologists to realize the need for unification, systematization and standardization of museum terminology, museum thesaurus at the international level. Based on a wide range of sources, the article analyzes the process of preparing multilingual terminological dictionaries, proposes their characteristics, highlights the strengths and weaknesses of publications.

Keywords: museology, museum affairs, terminology, terminological dictionaries, ICOM, ICOFOM.

Развіццё навуковай дысцыпліны звязана з фарміраваннем мовы навукі – сістэмы паняццяў, тэрмінаў, якімі навука карыстаецца і ў якіх канцэнтруюцца дасягнутыя вынікі пазнання аб'екта. Адначасова гэты паняццыйны апарат з'яўляецца складовай часткай метаду даследавання, таму яго распрацоўка ўяўляе сабой адну з важнейшых задач навукі. Элементы тэрміналогіі і паняццыйнага апарату з'яўляюцца ўжо на этапе назапашвання ведаў. Аднак развітая мова – уласцівасць сфарміраванай навукі, а распрацаванасць катэгарыяльнага апарату характарызуе ўзровень пазнання, дасягнуты навукай.

Музеязнаўства/музеялогія пачала асэнсоўваць сваю тэарэтычную сістэму, метады і месца сярод навук, а таксама элементы тэрміналогіі і паняццыйнага апарату, прайшоўшы доўгі шлях абагульнення практыкі, сістэматызацыі матэрыялу (прынамсі, з XVI ст.). Аднак толькі ў другой палове XX ст. фарміраванне асноўных паняццяў, стварэнне элементаў агульнай тэорыі дысцыпліны сталі важнейшымі кірункамі ў яе развіцці. Такім чынам, склаліся абставіны, якія, па-першае, сведчылі аб неабходнасці выдання слоўнікаў музеялагічных тэрмінаў, а па-другое, стымулявалі развіццё музеялагічнай думкі. Так, у 1965 г. на VII Генеральнай канферэнцыі ICOM у Нью-Ёрку было прынята рашэнне аб неабходнасці развіцця ўніверсітэцкіх

курсаў па тэрэтычнай музейлогіі і таксама асэнсавана неабходнасць стварэння музеялагічнага слоўніка, паколькі выкладанне патрабуе фарміравання дакладнай тэрміналагічнай сістэмы. Аднак пэўны час ніякіх канкрэтных крокаў у кірунку ўніфікацыі музеязнаўчай тэрміналогіі і распрацоўкі адпаведнага слоўніка ў міжнародным маштабе не здзяйснялася. Разам з тым у асобных краінах свету прадпрымаліся даволі паспяховыя спробы сістэматызаваць музеялагічную тэрміналогію на нацыянальных мовах. Так, у 1973 г. у Берліне ў Інстытуце музейнай справы ў цесным супрацоўніцтве з калегамі з Навуковадаследчага інстытута культуры ў Маскве вялася падрыхтоўка падобнага слоўніка пад назвай «Кароткі слоўнік музейнай справы» [11]. Ён быў выдадзены ў 1975 г. пад рэдакцыяй Р. Кнау і В. Эненбаха і ўтрымліваў 300 артыкулаў. У 1974 г. па выніках працы навукоўцы НДІ культуры ў Маскве выдалі свой варыянт слоўніка на рускай мове – «Кароткі слоўнік музейных тэрмінаў» аб'ёмам 400 артыкулаў [2]. Яшчэ праз пэўны час (1978 г.) у Празе на чэшскай мове з'явіўся аўтарскі варыянт, падрыхтаваны Ё. Бенешам, – «Музеялагічны слоўнік» з той жа, як і ў савецкім выданні, колькасцю тэрмінаў [6].

Такім чынам, у 1970–1980-я гг. музеязнаўцы назапасілі значны вопыт сістэматызацыі тэрміналагічнага апарату, была асэнсавана неабходнасць развіцця музеязнаўчай тэрміналогіі, а дакладней – суаднясенне паняццяў, якія стаяць за падобнымі па гучанні на розных мовах тэрмінамі. Таму ў 1976 г. да гэтай праблемы зноў вярнуліся, калі ў межах Міжнароднага камітэта ICOM па падрыхтоўцы музейных кадраў была створана працоўная група па тэрміналогіі. Рэзалюцыя, прынятая на XII Генеральнай Асамблеі ICOM у 1977 г., таксама заклікала да вызначэння і стандартызацыі тэрмінаў. У рэшце рэшт у межах Міжнароднага камітэта па дакументацыі ICOM была створана працоўная група на чале з венгерскімі музеязнаўцамі І. Эры і Л. Вютрыхам. Сакратарыят працоўнай групы размяшчаўся ў Нацыянальным музейным цэнтры ў Будапешце. Над рэалізацыяй такога маштабнага праекта працавала 39 даследчыкаў: 27 прадстаўлялі Усходнюю Еўропу, 9 – Заходнюю Еўропу (Германія, Швейцарыя, Аўстрыя, Бельгія, Данія), 3 – Лацінскую Амерыку [5, с. 110]. Прамежкавыя вынікі работы камісіі друкаваліся ў працоўных слоўніках, дзе змест нямецкамоўных музейных тэрмінаў аналізаваўся і супастаўляўся са

зместам аналагічных англа-, франка-, іспана- і рускамоўных тэрмінаў (першапачаткова працоўнай мовай камісіі была абрана венгерская, але затым З. Странскі прапанаваў звярнуцца да мовы, на якой стварэнне музейнай/музеялагічнай тэрміналогіі ўжо дасягнула найбольш значных поспехаў і з гістарычнага, і з тэарэтычнага пункту гледжання. І такой мовай, па меркаванні З. Странскага, была нямецкая). У выніку сумесных намаганняў музеязнаўцаў розных краін па тэрміналагічнай гарманізацыі ў Будапешце ўбачыў свет 20-моўны музеялагічны слоўнік *Dictionarium museologicum*. Яго першае выданне з'явілася ў 1981 г., а другое – у 1986 г. [7; 4, с. 43]. Музеялагічны слоўнік утрымліваў 1632 найбольш распаўсюджаныя тэрміны на 20 мовах (англійскай, французскай, іспанскай, рускай, нямецкай, балгарскай, чэшскай, дацкай, фінскай, венгерскай, італьянскай, нідэрландскай, нарвежскай, польскай, партугальскай, румынскай, сербахарвацкай, славенскай, шведскай і эсперанта). Аднак вызначэнне саміх тэрмінаў у слоўніку адсутнічала і давалася толькі тым, якія не мелі аналагаў у іншых мовах. Падобным па структуры быў і «Музеялагічны гласарый» (*Lexique de museology / Glossary of Museology*), што быў выдадзены ў 1989 г. у Канадзе і праводзіў аналогіі паміж англійскімі і французскімі музеялагічнымі тэрмінамі [9].

Праца над згаданым слоўнікам выявіла неабходнасць не пошуку тэрмінаў-адпаведнікаў у розных мовах, а ўдакладнення паняццяў, якія стаяць за тымі ці іншымі тэрмінамі. Акрамя таго, падрыхтоўка музеялагічнага слоўніка стымулявалася і аб'ектыўнымі абставінамі. У канцы ХХ ст. роля музеяў, развіццё і кіраванне імі моцна змяніліся, і гэтыя змены працягваюцца. Эвалюцыяніравалі і музейныя прафесіі, і само музейнае асяроддзе. У шэрагу краін свету (напрыклад, у Кітаі) назіраецца значнае павелічэнне колькасці музеяў. Аднак не менш важныя змены адбываюцца і на мікраўзроўні, напрыклад у малых астраўных краінах, якія актыўна развіваюцца. Музейныя інстытуцыі ўсё больш і больш пачалі арыентавацца ў сваёй дзейнасці на наведвальніка. Некаторыя з буйных музеяў звярнуліся да мадэлі карпаратыўнага менеджменту. Гэтыя і іншыя змены прыводзяць да павелічэння адрозненняў і неадпаведнасцей у вызначэннях музейнай справы і навучальных курсах у розных краінах. У такім кантэксце даведачны дапаможнік для музейных спецыялістаў і студэнтаў-музеёлагаў

робіцца надзённай неабходнасцю [1, с. 8]. Разумеючы гэта, у 1993 г. М. Шэрэр, тагачасны прэзідэнт ICOFOM (Міжнародны камітэт па музейялогіі), прапанаваў скласці слоўнік выбраных музейялагічных тэрмінаў з іх тлумачэннямі ў форме тэзаўруса. Такім чынам, з ліку членаў ICOM – вядучых музейзнаўцаў розных краін свету – была створана працоўная група, у якую ўвайшлі А. Дэвалье (Францыя) – каардынатар, І. Мароевіч (Харватыя), П. ван Менш (Нідэрланды), Т. Шайнер (Бразілія), З. Странскі (Чэхія).

Структура зборніка-слоўніка павінна была ўлічваць усе магчымыя тэрміналагічныя разыходжанні, кожны тэрмін – пачынацца з дэталёвага лінгвістычнага блока. Планавалася, што першы блок слоўнікавага артыкула будзе ўтрымліваць моўныя эквіваленты і падобныя тэрміны, другі – даваць вызначэнне, у трэці змесцяць прыклады з розных моў, калі яны існавалі, у чацвёрты – вытворных ад слоў, а ў пяты – карэляты [4, с. 43]. Задумвалася ўключыць у слоўнік артыкулы аб развіцці кожнага тэрміна ў гістарычным і лінгвістычным аспекце. Аднак з-за адсутнасці фінансавання гэты маштабны праект быў спынены. Разам з тым здзейсненая праца выявіла пэўныя тэрміналагічныя праблемы. Па-першае, агульнае тлумачэнне тэрмінаў можа адсутнічаць не толькі паміж краінамі з рознымі мовамі, але і ўнутры такіх роднасных у моўным плане краін, як Вялікабрытанія, ЗША і Аўстралія, а таксама Бразілія і Партугалія. Па-другое, была выяўлена патрэба даваць прыклады ўжывання і выкарыстання ў кожнай з моў для таго, каб выключыць з’яўленне і распаўсюджанне новых, так званых памылковых сяброў перакладчыка – замежных слоў, якія падобны да слоў на роднай мове, але маюць іншы сэнс.

Да працы над тэзаўрусам вярнуліся ў пачатку XXI ст. Працоўная група была пашырана, у тым ліку і за кошт французскага спецыяліста Ф. Мярэса ў якасці сурэдактара. У выніку шматгадовай працы з’явілася брашура «Key Concepts of Museology / Ключавыя паняцці музейялогіі», якая папярэднічала з’яўленню поўнага Энцыклапедычнага слоўніка, што ўбачыў свет некалькі пазней [8; 10]. Гэтыя выданні не толькі адлюстроўваюць сучасны стан музейялогіі і прасочваюць эвалюцыю яе ключавых паняццяў, але і канстатуюць варыябельнасць іх інтэрпрэтацыі.

У арыгінале брашура «Key Concepts of Museology / Ключавыя паняцці музейялогіі» была падрыхтавана на французскай мове і прадстаўляла пераважнае бачанне музейялогіі французскімі і бельгійскімі спецыялістамі. Па гэтай прычыне дамінуючая большасць цытат і спасылак у працы паходзіць з франкамоўных выданняў. «Англа-амерыканскія» асаблівасці музейялогіі адлюстраваны толькі ў асобных заўвагах адносна тэрмінаў, якія адрозніваюцца ад французскіх. Разам з тым тагачасны прэзідэнт ІСОМ А. Камінс у прадмове да брашуры адзначала, што ўключаныя ў слоўнік тэрміны прызнаны і актыўна выкарыстоўваюцца музейнымі спецыялістамі розных краін [1, с. 8–9]. Аднак неабходна канстатаваць, што некаторыя вызначэнні ўсё ж адлюстроўваюць нацыянальныя тэрміналагічныя асаблівасці (напрыклад, прынятыя ў Расіі, Беларусі, многіх краінах на постсавецкай прасторы і на Захадзе адрозненні значэння тэрміна *музеяграфія*, адрозненні ў разуменні *музейнай этыкі* ў англа- і франкамоўных краінах).

Можна канстатаваць, што брашура «Key Concepts of Museology / Ключавыя паняцці музейялогіі» з’яўляецца актуальным, запатрабаваным даведачным выданнем, у якое ўключаны 21 тэрмін з падрабязнымі вызначэннямі, аналізам іх эвалюцыі. Да тэрмінаў дадаюцца таксама вытворныя словы і карэляты. Па меркаванні расійскіх спецыялістаў Г. Г. Лешчанкі і Г. В. Ураднікавай, якія ўдзельнічалі ў працэсе стварэння слоўніка і перакладалі яго на рускую мову, «стыль артыкулаў слоўніка вылучаецца эмацыянальнасцю і філасофскай глыбінёй», што адрознівае яго ад іншых падобнага роду выданняў. Многія вызначэнні будуцца на кантрасце паміж ідэальнай музейялагічнай мадэллю і яе практычным увасабленнем у музейнай справе [3, с. 216]. Найбольш канфліктныя выпадкі маюць дачыненне да такіх тэрмінаў, як *архітэктура*, *этыка*, *менеджмент*. Пры гэтым аўтары слоўніка падкрэсліваюць іх адрозненні (напрыклад, адрозненні паміж тэрмінамі «калекцыя» і «фонды», «кібермузей» і «віртуальны музей» і інш.).

Такім чынам, адзначым, што развіццё музейнай тэорыі і практыкі, музейнай навукі патрабуе ўніфікацыі, сістэматызацыі і стандартызацыі музейнай тэрміналогіі, музейнага тэзаўруса на міжнародным узроўні, неабходнасць у чым была ўсвядомлена ў канцы 1960-х гг. і найбольш актыўна рэалізоўвалася ў 1970-я гг. – першым дзесяцігоддзі XXI ст. Дзейнасць у акрэс-

леним кірунку вылілася ў стварэнне шэрагу тэрміналагічных слоўнікаў, найбольш знакавымі з якіх з'явіліся 20-моўны «*Dictionarium museologicum*» і «*Key Concepts of Museology / Ключавыя паняцці музейялогіі*».

1. Ключевые понятия музеологии / сост.: André Desvallées, François Mairesse ; пер. на рус. А. В. Урядниковой. – М. : ИКОМ России, 2012. – 101 с.

2. Краткий словарь музейных терминов: проект / М-во культуры РСФСР, Науч.-исслед. ин-т культуры. – М. : НИИ культуры, 1974. – 51 с.

3. Лещенко, А. Г. О новом словаре «Ключевые понятия музеологии» / А. Г. Лещенко, А. В. Урядникова // Вестн. РГГУ. – 2012. – № 11. – С. 215–223.

4. Лещенко, А. Проблемы становления музееведческой терминологии на международном уровне / А. Лещенко // Музей. – 2009. – № 5. – С. 42–46.

5. Менш, П. ван. Музеологическая терминология / П. ван Менш // Вопросы музеологии. – 2014. – № 1 (9). – С. 109–114.

6. Beneš, Josef. Muzeologický slovník / Josef Beneš. – Praha : Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1978. – 118 s.

7. *Dictionarium museologicum* / ICOM. International Committee for Documentation. Working Group on Terminology, National Centre of Museums (Hungary). – Budapest : Hungarian Esperanto Assosiation, 1986. – 774 p.

8. Dictionnaire encyclopédique de muséologie / ed. by A. Desvallées, F. Mairesse. – Paris : Armand Colin, 2011. – 732 p.

9. Glossary of museology / [by] Jean Blanchet, Yolande Bernard. – Ottawa – Ontario : Public Works and Government Services Canada, 1989. – 277 p.

10. *Key Concepts of Museology* / ed. by A. Desvallées, F. Mairesse. – Paris : Armand Colin, 2010. – 90 p.

11. Kleines Wörterbuch des Museumswesens. – Berlin : Institut für Museumswesen, 1975. – 74 S.